

Απόστολος Λ. Πιερρής

**Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΔΩΡΙΚΗΣ
ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ**

XXIII

*Το Δωρικό Πνεύμα και οι Πνοές του
Διεγέρσεις, Προσλήψεις, Αντιδράσεις*

*(Πολιτισμική Ιστορία του Ελληνισμού
από τα Μέσα του 7^{ου} στα Μέσα του 6^{ου} αιώνα π.Χ.)*

Η Σπάρτη βρίσκεται στην εστία του οργασμού και αποτελεί το σπέρμα της δημιουργίας του Ελληνισμού ως μοναδικού πολιτισμικού φαινομένου και παντελούς φανέρωσης της ανθρώπινης ουσίας, αφού ο άνθρωπος εξειδικεύει τη ζώσα υπόσταση απέναντι όλης της άλλης οργανικής ύπαρξης κατά την παραγωγή υψηλού πολιτισμού. (Οι θεοί δεν παράγουν πολιτισμό, είναι η ύψιστη μορφή πολιτισμού, η ιδέα του όντος.

Η φιλοσοφική διατύπωση της Ιδεολογίας στον Πλάτωνα, συναντά τη λογική έκφραση της Απολλώνιας θρησκευτικότητας και της Ολυμπιακής θρησκευσιολογίας).

Το Δωρικό βίωμα, στην διαυγή καθαρότητά του, δημιούργησε την Σπάρτη ως αρχέτυπο Ελληνισμού. Η ερωτική συναρπαγή μετά, όλων των πληθυσμών του ευλογημένου χώρου, από το ίνδαλμα του Δωρικού κάλλους, απεγέννησε σύμπασα την οργανική ποικιλία του πολιτισμικού Ελληνισμού κατά την ένταση ποιού και ποσού εισπνοής του Απολλώνιου πνεύματος σε κάθε περίπτωση και χαρακτήρα του διεγειρομένου υποκειμένου.

Μετά τον Α' Μεσσηνιακό Πόλεμο (743-723 π.Χ.) η Σπάρτη αποτελεί την «πνευματική» πρωτοπορία του Ελληνικού κύματος. Όλοι ερωτεύονται το Δωρικό ίνδαλμα, συνεπαίρονται, αναρπάζονται από αυτό και συγκινούνται με αυτό.

Η Σπάρτη είχε πρωτοστατήσει στην επίσημη έναρξη των Ολυμπιακών αγώνων (776 π.Χ.). Το 720 π.Χ. ο Λακεδαιμόνιος Άκανθος νικά στον πρωτοθεσμισθέντα δόλιχο (δρόμος αντοχής) τρέχοντας τελείως γυμνός, με ελεύθερη και μη περιεζωσμένη την αιδώ. Ο Μεγαρεύς Όρσιππος, από το Δωρικό προπύργιο στην εκτός Ισθμού Ελλάδα, κέρδισε τότε στο στάδιο ομοίως τρέχοντας. Το 718 π.Χ. η Σπάρτη κατάγει αποφασιστική νίκη επί του Άργους για τη Θυρεατική. Αργότερα (665 π.Χ. κατά τα Χρονικά του Ευσεβίου) θεσπίζονται οι Γυμνοπαιδιές εις ανάμνηση της σημαντικής νίκης και οι Θυρεατικοί Στέφανοι. Αποικίζεται ο Τάρας από τους Σπαρτιάτες «Παρθενίες» το 708 π.Χ. Από την 15η Ολυμπιάδα (720 π.Χ.) αρχίζει η μακρά σειρά απόλυτης γυμναστικής και αθλητικής κυριαρχίας της χρυσής Σπαρτιατικής νεολαίας, όπως εκφράζεται στις διασωθείσες καταγραφές ολυμπιονικών. Στην 18η Ολυμπιάδα (708 π.Χ.) καθιερώνονται για πρώτη φορά στην Ολυμπία

αγώνες πάλης και πεντάθλου. Και οι δυο νικητές, Ευρύβατος και Λάμπις αντιστοίχως, είναι Σπαρτιάτες.

[Σέξτος Ιούλιος Αφρικανός, *Ολυμπιάδων Αναγραφή*, Ολ. ιη' p. 8 Rutgers; Πausanias V, 8, 7; Φιλόστρατος, *Περί Γυμναστικής*, 12 [267K] p. 142-24 Jüthner. Ο Φιλόστρατος παρέχει και μια εναλλακτική άποψη για την πατρίδα του Ευρύβατου, ότι ήταν Λουσιεύς από τους Λουσούς της Αρκαδίας. Αν η πληροφορία έχει βάση, ίσως πρόκειται για κάποια γραμμή καταγωγής του αθλητή από τους Λουσούς, πολιτογράφηση όμως του πατέρα του, αν η γραμμή ήταν πατρική, στην Σπάρτη. Παρόμοια ήταν η περίπτωση του μεγάλου Αλκμάνα. Η πόλη τότε ήταν ανοιχτή στην εισδοχή άξιων θετών πολιτών. Ήταν αφοσιωμένη στην πραγμάτωση της κλειστής μορφής του Κάλλους. Και συνεπώς καλωσόριζε όποιον συνδιεγείρετο από το αυτό πνεύμα έρωτος του καλού. Ο διάλογος στην Απέλλα μεταξύ του μεταρρυθμιστή νεαρού βασιλιά Άγι και του ετέρου βασιλικού κατόχου Λεωνίδα, εθισμένου στις σατραπικές δυναστείες του Σελεύκου και εφθαρμένου το ήθος, προφασιζομένου δε τήρησιν ακριβή των παραδεδομένων εις συντήρησιν σαπρού καθεστώτος Σπαρτιατικής ταπείνωσης, είναι αποκαλυπτικός για τα πράγματα τότε τώρα και ες αεί. Πλούταρχος, *Άγεις*, X].

Περί την τροπή των αιώνων 8ου προς 7ο αναδύεται η Μορφή στην τεκτονική του σώματος, από τον σχηματισμό και τον ρεαλισμό της Γεωμετρικής Εποχής, οριοθετώντας έτσι τη θεσμική έναρξη της Αρχαϊκής Περιόδου. Η ανάδυση της Μορφής στο κατ' εξοχήν αισθητό πεδίο της, την πλαστική, ενεργείται υπό Σπαρτιατικό κατευθυντήριο πνεύμα και Σπαρτιατική τέχνη.

[Η ανάδυση της Μορφής και η Λακεδαιμόνια πατρότητά της παρακολουθείται αποκαλυπτικά στα ορειχάλκινα ειδώλια της Ολυμπίας. Δείτε τις σχετικές μελέτες μου].

Στην ποίηση η Αιολοΐωνική γέννηση του Έπους υπό τη Δωρική σπερματική σύλληψη τροποποιήθηκε ενωρίς, περί τα μέσα ήδη του 8ου αιώνα από τον Ησίοδο της Βοιωτίας, τον Κιναίθωνα της Λακεδαίμονος και τον Εύμηλο της Κορίνθου. (Η ηπειρωτική επική ζώνη Θηβών-Κορίνθου-Σπάρτης).

Αλλά η καθαρότερη ποιητική δημιουργία του Δωρικού, και ειδικά του Σπαρτιατικού ως πρώτης χωρολογικής αρχής, πνεύματος ήταν η μελική, λυρική ποίηση.

Μια δεύτερη δημιουργική φορά συνδυάστηκε και συνεξαρτήθηκε από τον Β' Μεσσηνιακό Πόλεμο (685-668 π.Χ. κατά Πausανία).

Κατά τη διάρκεια του μακρού πολέμου, το 676 π.Χ. (26η Ολυμπιάδα) τίθενται τα Κάρνεια, μουσικοί αγώνες, στην επισημότερη εορτή των Σπαρτιατών εις τιμή του Απόλλωνος Καρνείου [Σωσίβιος ο Λάκων εν Χρόνων αναγραφή, FrGrHist 595F3 Jacoby apud Αθηναίος XIV, 635E-F]. Στον πρώτο αγώνα νίκησε ο Λέσβιος Τέρπανδρος [Ελλάνικος FrGrHist. 4F85 Jacoby].

Το 665 π.Χ. θεσπίζονται οι Γυμνοπαιδιές, όπου άδονται παιάνες, η ιδιαίτερη αυτή φόρμα, ρυθμός και αρμονία ποίησης και μουσικής που συνδέεται χαρακτηριστικά με τον Απόλλωνα και το Δωρικό πνεύμα. Είναι η χρονιά μετά τη λήξη του Β' Μεσσηνιακού Πολέμου, οπότε με τις Γυμνοπαιδιές ανανεώνεται και η θριαμβική εμπειρία των προ δεκαετιών Θυρεατικών, μάλιστα όταν λίγο πριν τη λήξη του Β' Πολέμου, το 669 π.Χ., οι Λακεδαιμόνιοι, απασχολημένοι επί μακρόν και επίπονα με τα Μεσσηνιακά, υφίστανται ήττα από τους Αργίτες στις Υσιές (Pausanias II, 24, 8). Εις ανταπόδοση, μετά την οριστική κυριαρχία τους στη Μεσσηνία, οι Σπαρτιάτες παρέχουν τη Μεθώνη στους Ναυπλιείς «ἐκπεπτωκόσι ἔναγχος ὑπὸ Ἀργείων» (Pausanias IV, 24, 2). Οι Ναυπλιείς είχαν ταχθεί με το μέρος των Λακεδαιμονίων κατά τα γεγονότα του 669 π.Χ. Εκδιώχθηκαν

από τους Αργείους, και οι Σπαρτιάτες τους αποκατέστησαν μετά το 668 στην Μεσσηνιακή Μοθώνη: «*Ναυπλιεῦσιν ἐπὶ λακωνισμῶ διωχθεῖσι*», από τους Αργείους (Παυσανίας IV, 35, 2). **Σημαντικό είναι ότι σε όλη την Πελοπόννησο υπάρχουν πόλεις και εκτός της Σπαρτιατικής σφαίρας επιρροής που συντάσσονται με τους Λακεδαιμονίους ως δημιουργούς της νέας κατάστασης του Ελληνισμού, προσδοκώντας από εκείνους ως ηγήτορες την δημιουργική απελευθέρωση και ανανέωση εκ της αποτελεσματικής περιφερειακής κατάστασης ή καθυστέρωσης εξέλιξης.**

Την εστιακότητα της Σπάρτης στη γένεση της Μουσικής και της Μελικής Ποίησης μαρτυρεί και ο Πλούταρχος αυτός (παρά άλλος λόγιος συγγραφέας) στο «Περί Μουσικής» (αποδιδόμενο χειρογραφικά και πιθανολογικά στον Πλούταρχο αμφιβαλλόμενο δε αδικαιολογήτως, πρωτίστως γιατί δεν αναγράφεται ως έργο του Χαιρωνέως στον αρχαίο κατάλογο των έργων του. Αλλά πέραν του Νο. 60 «περί Ποιητικής» στον Κατάλογο του «Λαμπρία», ιδίως το Νο. 62 «Στρωματεῖς ἱστορικοί, ποιητικοί ξβ'· ἔνιοι δὲ ξστ'» άνετα και κατάλληλα καλύπτει το υπ' όψιν κείμενο σε κάποιο από τα 62 ή 66 βιβλία του. «Στρωματεῖς» είναι ακριβώς τέτοιου είδους μελέτες εμβριθούς και πυκνής λογιότητας).

Ἡ μὲν οὖν πρώτη κατάστασις τῶν περὶ τὴν μουσικὴν ἐν τῇ Σπάρτῃ, Τερπάνδρου καταστήσαντος, γεγένηται· τῆς δὲ δευτέρας Θαλήτας τε ὁ Γορτύνιος καὶ Ξενόδαμος ὁ Κυθήριος καὶ Ξενόκριτος ὁ Λοκρὸς καὶ Πολύμνηστος ὁ Κολοφώνιος καὶ Σακάδας ὁ Ἀργεῖος μάλιστα αἰτίαν ἔχουσι ἡγεμόνες γενέσθαι· τούτων γὰρ εἰσηγησαμένων τὰ περὶ τὰς Γυμνοπαιδίας τὰς ἐν Λακεδαίμονι λέγεται κατασταθῆναι, <καὶ> τὰ περὶ τὰς Ἀποδείξεις [ο Bergk πρότεινε διόρθωση "Ἐπιδείξεις" κάνοντας σαφέστερο για τους νεωτερικούς το ίδιο νόημα] τὰς ἐν Ἀρκαδίᾳ, τῶν τε ἐν Ἀργεῖ [Ἐραίων] πρότεινε να προστεθεί ο Bergk, ὄχι χωρὶς εὐλογη πιθανότητα] τὰ Ἐνδυμάτια καλούμενα. ἦσαν δ' οἱ μὲν περὶ Θαλήταν τε καὶ

Ξενόδαμον καὶ Ξενόκριτον ποιηταὶ **παιάνων**, οἱ δὲ περὶ Πολύμνηστον τῶν **Ὀρθίων** καλουμένων, οἱ δὲ περὶ Σακάδαν ἐλεγείων. ἄλλοι δὲ Ξενόδαμον **ὑπορχημάτων** ποιητὴν γεγονέναι φασὶ καὶ οὐ παιάνων, καθάπερ Πρατίνας· καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ξενοδάμου ἀπομνημονεύεται ἄσμα ὃ ἐστὶ φανερώς ὑπόρχημα. κέχρηται δὲ τῷ γένει τῆς ποιήσεως ταύτης καὶ Πίνδαρος. ὁ δὲ παιὰν ὅτι διαφορὰν ἔχει πρὸς τὰ ὑπορχήματα, τὰ Πινδάρου ποιήματα δηλώσει· γέγραφε γὰρ καὶ παιᾶνας καὶ ὑπορχήματα.

Πλούταρχος, *Περὶ Μουσικῆς*, 9

Ο δημιουργικός οργανισμός της Σπάρτης σε ποίηση, μουσική και χορό είναι πρόδηλος. Παιάνες αφιερώνονται στον Απόλλωνα, συνθέσεις Δωρικής μεγαλοπρέπειας και φωτεινού κάλλους. Υπορχήματα μουσικοποιητικά για χορευτικά ιερών πανηγύρεων. Ὀρθιαστικά μέλη σε εγερτήριους ρυθμούς και αρμονίες.

Περὶ το 671 π.Χ. καταγράφεται η πρώτη ακμή του Λυδού Αλκμάνος από τις Σάρδεις (Σούδα s.v. Αλκμάν). Σε αυτόν ανάγεται η απαρχή της καθ' εαυτῆς μελικῆς ποίησης: **πρῶτος δὲ εἰσήγαγε τὸ μὴ ἑξαμέτροις μελωδεῖν** (Σούδα s.v.). Ο Λέσβιος Τέρπανδρος και ο Κρητικός Θαλήτας μελοποίησαν τον επικό ρυθμό και είχαν συνθέσει ποίηση, μουσική και χορό εις παντεχνία επίδειξης κάλλους. Κατά τον Β' επίσης Μεσσηνιακό Πόλεμο, **ο Τυρταῖος μεταμορφώνει την Ελεγεία** (που είχε ήδη αναπτυχθεί στον Ιωνικό κόσμο ως τροποποίηση και ποιὰ «ταπεινώση» του επικού δακτύλου, κατάλληλη και για κοινότερα του βίου από το ηρωικό ὕψος του εξαμέτρου) **εις μέλος ενεστωτικού ηρωισμού προς διέγερση ανδρείας των Απολλώνιων ρωμαλέων χρυσών αγελών του ακραιφνούς κάλλους**. Ο Τυρταῖος προβάλλει ἔξοχα εις οριακά περατούμενη ακρότητα την ιδεολογία του Κάλλους: και αιμόφυρτος κείμενος στο χώμα μετά λαμπρή μάχη σφαδάζων και θνήσκων ο νέος στην «ώρα» του είναι καλός. Ο ηρωικός θάνατος είναι κατ' ουσίαν ἄλλη

μια επίδειξη κάλλους, στεφανωμένη αυτή από την ηβασκουσα ανδρεία και την αιώνια μνήμη της «αγαθότητας» (= ωφέλειας για την κοινωνία), από την αρετή της αρμονίας του “ωραίου”, την αρετήν του κάλλους του.

Το τελευταίο, αλλά μεγαλύτερο μέρος του Β' Μεσσηνιακού Πολέμου διεξήχθη ενώ η Μεσσήνιοι είχαν καταφύγει στην οχυρή Είρα, βουνό και πόλη στην αριστερή πλευρά του άνω ρου της Νέδας, στα τότε σύνορα Αρκαδίας και Μεσσηνίας (και, λίγο δυτικότερα, της Τριφυλίας επίσης). Οι Μεσσήνιοι είχαν την διάφορο υποστήριξη των διαφόρων γειτονικών ομάδων στον μυχό της γης τους όπου είχαν καταφύγει.

Λίγα χρόνια μετά την εκπόρθηση της Είρας και τη συντριβή των Μεσσηνίων, η Σπάρτη προέβη σε τιμωρητική εκστρατεία κατά της Φιγαλείας (659 π.Χ.), της Αρκαδικής πόλεως που έκειτο απέναντι από την Είρα, και πολύ κοντά, στη δεξιά πλευρά της Νέδας (Παυσανίας VIII, 39, 3). Την προηγούμενη χρονιά (660 π.Χ., 30η Ολυμπιάδα) οι Πισαίοι είχαν αξιώσει συμμετοχή στη διοργάνωση των Ολυμπίων που μέχρι τότε διεξήγαν οι Ηλείοι. Τη συνδιοργάνωση κατόπιν συνεννοήσεως φαίνεται συνέχισαν μέχρι την 52η (το 644 π.Χ., οπότε ο βασιλεύς τους Πανταλέων επέβαλε την αποκλειστική διοργάνωση των Ολυμπίων συγκρουσθείς με τους Ηλείους (Παυσανίας VI, 22, 2). [Ιούλιος Σέξτος Αφρικανός, *op.cit.*, Ολυμπιάς λ' (p. 11 Rutgers). Ο Αφρικανός ομιλεί για «απόσταση» των Πισατών από τους Ηλείους στην 30^η Ολυμπιάδα, 660 π.Χ. (όπως και ο Ευσέβιος στα Χρονικά), αλλά η λεπτομερής μαρτυρία του Παυσανία (στο IV, 22, 2) δεν εναρμονίζεται με πλήρη διάσταση των δυο φυλετικών ομάδων για τόσο διάστημα. Ο Στράβων ιστορεί ότι «συνετέλουν» οι Πισαίοι (σ)την διοργάνωση των αγώνων, αλλά ήδη από την 26η Ολυμπιάδα (676 π.Χ.). Και ο Αφρικανός περιγράφει ότι και την 8η (668 π.Χ.) διοργάνωσαν οι Πισαίοι, διότι οι Ηλείοι ήσαν απασχολημένοι με πόλεμο προς τους Δυμαίους (στη Δυτική Αχαΐα).

Η σύνθετη εικόνα που αναδύεται από όλες τις πληροφορίες αν τις εναρμονίσουμε κλασσικά είναι ότι κατά τη διάρκεια του Β' Μεσσηνιακού πολέμου, και λόγω της ορμής εξάπλωσης της Σπάρτης, δημιουργήθηκαν άτυπες ή επίσημες, έμμεσες ή άμεσες συμμαχίες, μεταξύ των Αρκάδων και των Τριφυλίων προς τους τα έσχατα αγωνιζόμενους Μεσσηνίους. Οι Ηλείοι αντίθετα παρέμειναν ως επί το πλείστον στην παραδοσιακή τους συνεργασία προς τους Λακεδαιμόνιους απηχώντας την αρχική συνάφεια ΑιτωλοΗλείων και Δωριέων. Γι' αυτόν τον λόγο οι Σπαρτιάτες συνέπραξαν στην επέκταση της κυριαρχίας των Ηλείων μέχρι της Μεσσήνης, μετά την οριστική καθυπόταξη της Μεσσηνίας:

συνέπραξαν δὲ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τὴν ἐσχάτην κατάλυσιν τῶν Μεσσηνίων συμμαχήσασιν αὐτοῖς τὰναντία τῶν Νέστορος ἀπογόνων καὶ τῶν Ἀρκάδων, συμπολεμησάντων τοῖς Μεσσηνίοις· καὶ ἐπὶ τοσοῦτόν γε συνέπραξαν, ὥστε τὴν χώραν ἅπασαν τὴν μέχρι Μεσσήνης Ἡλείαν ῥηθῆναι καὶ διαμεῖναι μέχρι νῦν, Πισατῶν δὲ καὶ Τριφυλίων καὶ Κανκῶνων μὴδ' ὄνομα λειφθῆναι.

Στράβων, Η, 30, 505.8-15 Meineke (p. 355C)

Η τελική κατάσταση με τη γενική υπερτέρηση των Ηλείων ίσως άρρησε να εμπεδωθεί αφού κατά τον Αφρικανό επί 22 Ολυμπιάδες (30η-52η) οι Πισαίοι (συν)ετέλουν τις Ολυμπιάδες έχοντας χωριστή πολιτική υπόσταση από τους Ηλείους.

Κατά τη διάρκεια του Β' Μεσσηνιακού πολέμου τα Ολύμπια διεξήγοντο κανονικά, οι Σπαρτιάτες συμμετείχαν κατέχοντας την ηγεμονία στις επιδόσεις των αθλητών τους, και θα υπήρχε μια σιωπηρή και ρευστή συνεννόηση αποδοχής της κατάστασης όπου Πισάτες και Ηλείοι συνετέλουν στη διοργάνωση. Πάντως οι Ηλείοι θεωρούσαν από αυτήν την περίοδο «Αναλυμπιάδα» μόνο την 34η (644 π.Χ.) επί Πανταλέοντος και της βίαιας διοργάνωσής του (Παυσανίας VI, 22, 2).

[Δείτε λεπτομερέστερα την ιστορία της περιοχής στις σχετικές μελέτες μου].

Οι Σπαρτιάτες νίκησαν τους Φιγαλιείς και είτε τους εξέβαλλαν ή άφησαν να φύγουν υπόσπονδοι όσους δεν εδέχοντο την κατοχή (Παυσανίας VIII, 39, 3 με ευνοϊκότερη διατύπωση των γεγονότων για τους Φιγαλιείς).

Οι φυγάδες κατέφυγαν στο Μαντείο των Δελφών για να ερωτήσουν τον Δωρικό θεό περί της ανακατάληψης και απελευθέρωσης της Πελασγικής-Αρκαδικής πόλης τους από τους ακραιφνείς Δωριείς Λακεδαιμόνιους. Ο Απόλλων ζήτησε στην ουσία εκατόμβη ανδρών από το Αρκαδικό Ορεσθάσιο, πόλη σχετιζόμενη με μυθολογούμενη παρουσία του (Αχαιού) Ορέστη. Η θυσία των 100 Ορεσθασίων, υποκατάστατων των Αχαιών (εχθρών του Δωρικού Ηγεμόνα-θεού), θα απελευθέρωνε τη Φιγάλεια. Όπερ και εγένετο, των Φιγαλιέων ακολουθησάντων τις εντολές του Ανακτος πρωθήβη. Πρόκειται για σύνθετο συμβολισμό αποδοχής της κυρίαρχης λατρείας του Απόλλωνα από τους Αρκάδες (Παρρασίους Πελασγικούς) Φιγαλιείς.

Τα πράγματα έγιναν κατά τη βουλή του Απόλλωνα.

Έτσι θεμελιώθηκε και άρχισε, ή, αν υπήρχαν προγενέστερες καταβολές κάποιας Απολλώνιας θρησκευτικότητας στο Κωτίλιο λόγω συνορίας Μεσσηνιακής, απέκτησε την αποφασιστική δυναμική και γιγαντώθηκε η παρουσία του θεού εκεί που θα καταλήξει μετά δύο και ένα τέταρτο αιώνες στο θαύμα της θείας επι-φάνειας του Ναού του Ικτίνου.

Και εκεί ακριβώς, κατά τη νοηματοφόρο ανάγκη της τυχαιότητας, στο επίκεντρο ενός πανίσχυρου Πελασγικού πεδίου, αλλά και στο σημείο αιχμής της νέας κατάκτησης γεωπολιτικής και θρησκευολογικής της Δωρικής-Σπαρτιατικής αλκής και πνεύματος, βρέθηκε ο Κούρος της Φιγάλειας για να αισθητοποιήσει την αναμενόμενη μετάβαση από τη μικροτεχνία των ορειχάλκινων ειδωλίων στη μνημειακή λιθογλυπτική.

[Δείτε τις μελέτες μου για τον Κούρο της Φιγάλειας – Χρονολόγηση λίγο μετά τα γεγονότα της Φιγάλειας, ~650-640 π.Χ. V. G.M.A. Richter, *Kouroi, Archaic Greek Youths, A Study in the Development of the Kouros Type in Greek Sculpture*, No. 41 Figs. 144-146; L. Budde, *Die attischen Kouroi*, Taf. I; E. Buscher, *Frühgriechische Jünglinge*, Abb. 9 (και 10); Matz Taf. 118].

Η μεταφυσική αρχή της ταυτότητας Φαίνεσθαι και Είναι εκφράζεται αισθητά με το Νόμο της Μετωπικότητας στην Αρχαϊκή Πλαστική. Το Ον φαίνεται. Και στο μάτι που το βλέπει, όραση και ορατό ταυτίζονται επίσης. Το ον είναι η όψη του που φαίνεται. Στο φαινόμενο ον (ορατό) και βλέμμα (ορών) συμπίπτουν. Ο οφθαλμός (η αίσθηση, ο νους) ίσταται κατ' ενώπιον του όντος με το οποίο ως ορωμένου ταυτίζεται η όρασή του. Μετωπικότητα σημαίνει ότι στη μια πρωτεύουσα όψη εξαντλείται όλο το περιεχόμενο του ορωμένου. Αντί λοιπόν το πράγμα να θεωρείται στο χώρο των 360°, δομείται περί την πρωτεύουσα επι-φάνειά του, τρόπον τινά στο προνομιακό του επίπεδο των 180°. Από την κυλινδρική του αντικειμένου μεταφερόμαστε στη δοκοειδή του εμφάνιση.

Τη δοκοειδή σχηματοποίηση και την αρχή της Μετωπικότητας πλησιόστια επιδεικνύει η Αρτεμις της Νικάνδρης από τη Δήλο στην πρωταρχή της μνημειακής γλυπτικής Κορών, ίσως μια δεκαετία ενωρίτερα του Κούρου της Φιγαλείας, αν και είναι στοιχειωδέστερη

μάλλον παρά προγενέστερη. (Αντιθέτως ο Κούρος της Φιγαλείας έχει βαρύτερο νόημα για την εξέλιξη της μνημειακής πλαστικής). Βουστροφιδόν αναθηματική επιγραφή στον μηρό του αγάλματος δηλώνει για την Άρτεμη της Δήλου:

Νικάνδρη μ' ανέθεκεν ἠ<ε>κηβόλοι ἰοχεαίρηι
 κόρη Δεινο/δίκηο το Νάησιο ἔξοχος ἄληον
 Δεινομένεος δὲ κασιγνέτη / Φηράησο δ' ἄλοχος ν[ῦν]

[το κ στο κόρη=κούρη γράφεται με κόππα στην επιγραφή]

M.L. Lazzarini, *Le formule delle dediche votive nella Grecia arcaica*, No. 157 = IG XII 5, 2 p. XXIV; καλή απεικόνιση Homann-Wedeking, *op. cit.* Abb. 19; cf. P. A. Hansen, *Carmina Epigraphica Graeca saeculorum VIII – V a. Chr. n.* 403.

Η Νικάνδρη από αριστοκρατική οικογένεια της Νάξου, «ἔξοχος ἄλλων», αναφέρει με αυτή τη σειρά πατέρα, αδελφό και σύζυγο.

[K. Karakasi, *Archaische Koren*, Tafeln 62-63, 213; L. Alscher, *Griechische Plastik*, I, Taf. 64; Fr. Matz, *Geschichte der griechischen Kunst*, Band I, *Die Geometrische und die Früharchaische Form*, Taf. 78; G. Kokkorou-Alewras, *Die archaische naxische Bildhauerei* (Antike Plastik 24), Tafeln 9-10].

Κοινά στον Απόλλωνα της Φιγαλείας και την Άρτεμη της Δήλου είναι δυο θεμελιώδεις παράμετροι της Δωρικής μορφής. Η ισχυρή μετωπικότητα της επι-φάνειας και η τεκτονική διάρθρωση της ολότητας. [Για τον δεύτερο παράγοντα, δείτε τις αναλύσεις μου στις σχετικές μελέτες για τις «Σχολές» της Αρχαϊκής Πλαστικής]. Το όλον συνέχεται κυριάρχως από την αρμονία των μερών και όχι από μια ισχυρή περιβάλλουσα γραμμή πέρατος. Ο εναρμονισμός μερών ως αρχή ενότητας και συνοχής της ολοκληρίας προϋποθέτει διαφοροποίηση των μερών και αναλογίες μεταξύ τους. Έτσι οργανώνεται τεκτονικά η Δωρική μορφή.

Στη γυμνή ανδρική μορφή του Κούρου της Φιγαλείας, η ανάπτυξη των μερών ως μυϊκών μαζών δίνει την ευκαιρία σαφέστερης επίδειξης της

αρχής της αρμονίας: τα μέλη αναδεικνύονται δια της γυμναστικής τελειότητας εις διακριτά μέρη συνερχόμενα δι' αναλογιών εις την οργανική ολότητα. Στην Κόρη της Νικάνδρης αυτό, λόγω ενδυμασίας και αγυμνασίας και θηλότητας, μπορεί να γίνει μόνο με λίγους μεγάλους όγκους, όπως το κάτω μέρος του σώματος ως ένα συμπαγές υπο-όλον σε σχέση με τον κορμό ως άλλο τέτοιο.

Το σωζόμενο ύψος του Κούρου της Φιγάλειας από γονάτων μέχρι λαιμού είναι 1.045 m, το άγαλμα ήταν λίγο μικρότερο του ζωντανού μεγέθους. Η Άρτεμις της Νικάνδρας είναι 1.75 m, το γυναικείο φυσικό ύψος στο άνω του όριο. Περισσότερο από το μέγεθος είναι η κινητικότητα των χειρών του Απόλλωνα της Φιγάλειας που τον κάνει νοηματοδέστερο. [Δείτε τις αναλύσεις μου]. Το Κουρικό ιδεώδες κυριαρχεί ως μορφή (μετωπικότητα, αρμονικότητα, γυμναστικότητα), το μέγεθος έχει ξεπεταχθεί από τα ειδώλια της μικροτεχνίας μετάλλου ή πηλού, αλλά οι χειρονομίες των ελεύθερων του κορμού χειρών (το δεξί χέρι θα κρατούσε δόρυ, το δε αριστερό τόξο) συνδέει τον Κούρο προς τον τύπο της πρωτοαναδυθείσας Μορφής στα ειδώλια.

Αν υποθέσουμε το πιθανότερο, ότι ο γλύπτης της Αρτέμιδος της Νικάνδρης είναι Νάξιος (αν και για μια εξέχουσα αριστοκρατική οικογένεια της Νάξου δεν ήταν πρόβλημα να κερδίσει τις υπηρεσίες ενός καλλιτέχνη από τη διεθνή ομάδα της Νέας Σχολής, ορθότερα του νέου Ρυθμού), τότε συμπεραίνεται ότι η αρχή της μνημειακής γλυπτικής στην Νάξο είναι Δωρική και Πελοποννησιακή, Σπαρτιατική δε κατ' αρχήν, μετακινούμενη δε στη δεύτερη Αρχαϊκή φάση προς τη βορειοανατολική Πελοπόννησο (Αργος, Κόρινθος, Σικυών). Στην Άρτεμη π.χ. λόγω μετωπικότητας δεν λειτουργεί το κυλινδρικό οργανωτικό σχήμα (χώρος ισότροπος 360°), και λόγω αρμονικότητας μερών δεν ισχύει η γραμμική περάτωση με ρέουσα συνοχική καμπύλη.

Ο Κούρος από την Δήλο Α 4085 (κορμός και κηροί, ο αριστερός μέχρι το γόνατο) No. K5 [Kokkorou-Alewrass, Abb. 22, Tafeln 12-13 = Richter No. 27: Figs. 20-21] είναι επανάληψη της μορφολογίας του Απόλλωνα της Φιγαλείας με απαλότερη τη διαμόρφωση των μυϊκών ομάδων. Σε αυτό μόνο συνίσταται η «Ιωνική» καταγωγή του Περί το 640 π.Χ. Ίσως από τη Νάξο, αφού οι Νάξιοι είχαν σπουδαία περιωπή και δράση στους πρώιμους αρχαϊκούς χρόνους της ίδιας εποχής, πιθανόν ενωρίτερος, και του ίδιου ύφους και μορφολογίας είναι ο Κούρος K7 [Kokkorou-Alewrass, Tafel 14; Richter No. 17: Figs. 94-95] από τη Δήλο επίσης (Α 333). Φοράει ζώνη, χωρίς αιδιοθύλακα, όπως τα ορειχάλκινα ειδώλια κατά την ανάδυση της Μορφής περί το 700 π.Χ.

Ο χαρακτηριστικότερος Κούρος από τη Νάξο και από μάρμαρο της Νάξου είναι ο Κούρος No. 1555 στα Staatliche Museen του Βερολίνου.

[J.Gr. Pedley, *Greek Sculpture of the Archaic Period: the Island Workshops*, No. 12 Plates 8a, b και 9; Kokkorou-Alewrass No. 36 Taf. 28; Richter No. 115: Figs. 353-355; Buschor, Abb. 72-73; E. Homann-Wedeking, *Die Anfänge der griechischen Grossplastik*, Abb. 51; C. Blümel, *Die archaisch-griechischen Skulpturen der Staatlichen Museen zu Berlin*, No. 25, Abb. 67-69].

Ανήκει στην υψηλή αρχαϊκή εποχή, 550-540 π.Χ., μεταγενέστερος των απαρχών που πρόκεινται εδώ εις εξέτασιν, αλλά δείχνει σαφώς το καίριο σφάλμα όλων των συζητήσεων περί Σχολών Νάξου, Πάρου κ.λπ. Σε προηγμένο ύφος διατηρεί τα μορφολογικά δεδομένα και τις πλαστικές αρχές του Κούρου της Φιγαλείας. Χαίτη πίσω, σχηματισμός ωμοπλάτης και γλουτοί διαμορφώνονται ομοιότροπα. Πλατείς ώμοι και δοκοειδής πλάγια όψη επίσης προσομοιάζουν. **Έντονη μετωπικότητα (μορφή σε ένα επίπεδο προβολής και όρασης).** Η ενότητα της μορφής βασίζεται κυρίως στην αρμονία των μερών. Από το άλλο μέρος, οι μυϊκές ομάδες επικοινωνούν λειότερα μεταξύ τους ενώ μαλακώνουν οι επιμέρους

μορφές τους. Η πλάτη κάμπτεται και κυρτούται, ενώ αρχίζει να υποδηλούται η Ιωνική αρχή μιας ισχυρής και γλαφυρής περιγραμματοτικής καμπύλης συνεχούσης το οργανικό όλον. Και πάλι όμως εξ αντιθέτου, οι αναλογίες του κορμιού, αν μη τι άλλο προσεγγίζουν την εν τω μεταξύ αναπτυχθείσα Δωρική κατεύθυνση της Βορειοανατολικής Πελοποννήσου: δίνουν μια πιο πεπακτωμένη και τετραγωνικότερη τεκτονική σώματος από την ιδιαίτερη Ιωνική τάση.

Εν ολίγοις το Ιωνικό του Κούρου αυτού συνίσταται μάλλον στην ελαστική υφή της μυϊκής ανάπτυξης εν σχέσει προς τη σφιχτοδεμένη κυρίαρχη Δωρική. Αν και πάλι η Κορινθιακή πλαστική ευνοεί χυμώδη διάπλαση, και μάλιστα με εντονότερη ανυσματική ύψωση (επιμήκυνση) του κορμού στην τεκτονική του δομή. Τέλος η ιδιότυπη διακοσμητική σχηματοποίηση των κοιλιακών μυών στον Κούρο του Βερολίνου από τη Νάξο προδίδει τον Ιωνικό χαρακτήρα. Υπάρχει όμως, ως απομονωμένο πάντως εκεί στοιχείο, και στο παραδειγματικό πρότυπο της Αργείας πλαστικής των πρώιμων Αρχαϊκών χρόνων, στον Κλέοβι και Βίωνα των Δελφών.

Αντί των Σχολών που ματαιώς και θολωτικώς συζητούνται στην Νεωτερικότητα, χρειάζεται να επαναφέρουμε την νοηματοδοτική ανάλυση στους δυο βασικούς ρυθμούς, όπως στην αρχιτεκτονική έτσι και στην πλαστική, τον Δωρικό και Ιωνικό με τους θεμελιώδεις χαρακτήρες και τις ουσιώδεις διαφορές που έχω θεωρήσει σε έναν αριθμό μελετών.

Τέσσερες προγενέστεροι (των πρώτων δεκαετιών του 6^{ου} π.Χ αιώνα, μέσως c. 580 π.Χ.) Κούροι στη Δήλο (A1742, A4048, A4051 και A4083), ιδίως δε ο πρώτος, καταδεικνύουν τα αναλυθέντα επί του Κούρου του Βερολίνου εν σχέσει προς τον Απόλλωνα της Φιγαλείας και τον Δωρικό και Ιωνικό ρυθμό γλυπτικής.

[Κούρος Δήλου A1742: Pedley No. 15, Plate 10c, f; Kokkorou-Alewrass K66, Abb. 60, Taf. 38.

Κούρος Δήλου A 4048: Pedley No. 14; Kokkorou-Alewrass K67, Abb. 61, Taf. 39; Richter No. 112: Figs. 343, 346.

Κούρος Δήλου A4051: Pedley No. 13, Plate 10b, e; Kokkorou-Alewrass K65, Taf. 40; Richter No. 110, Figs. 341, 344.

Κούρος Δήλου A4083: Richter No. 111: Figs. 342, 345 (πιο «γεμάτος» μυϊκά και Αργεΐα «τετραγωνικότερος» δομικά, αλλά με ελαστικά σφύζοντα όγκο σε αντίθεση προς τον καθαρά Δωρικό ρυθμό].

Η μορφολογική ομοιότητα ιδίως των πλάγιων όψεων των Κούρων αυτών προς τον Απόλλωνα της Φιγαλείας είναι καθοριστική. Η οργανική σχέση τους προς τον χαρακτηριστικό Νάξιο Κούρο του Βερολίνου που προανέφερα παραπέμπει και στη δική τους προέλευση από τη μεγάλη νήσο των Κυκλάδων, η οποία και είχε δεσπόζουσα θέση στην περιοχή και επιρροή στη Δήλο κατά το διάστημα του αιώνα 650-550 π.Χ., προ του ανερχόμενου ενδιαφέροντος των Αθηνών για την ιερή νήσο από το δεύτερο ήμισυ του 6ου αιώνα (σωστά Pedley, *op.cit.*, p. 25) και υπό την Πεισιστρατίδειο πολιτική της Μητροπολιτικής των Ιώνων Αθήνας.

Δυο Κούροι από το Πτώον κάνουν σαφή τον υπερτοπικό «διεθνή» χαρακτήρα των εξελίξεων και επιρροών στην αρχαϊκή πλαστική.

[Ο ένας στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών, J. Ducat, *Les Kouroi du Ptoion*, No. 156, pl. LXXXIV; Pedley No. 20, Plate 12a, b; Buschor Abb. 71; Richter No. 100: Figs. 319-221. Μάρμαρο λιγότερο κρυσταλλοποιημένο από το Ναξιακό, ίσως εντόπιο Βοιωτικό (Ducat).

Ο άλλος στο Μουσείο Θηβών, Ducat, No. 157, Pls. LXXXV-LXXXVI; Buschor Abb. 78; Richter 94: Figs. 302-305; Fr.R. Grace, *Archaic Sculpture in Boeotia*, Figs. 50, 53. Ο Κούρος έχει το ιδιότυπο διακοσμητικό σχήμα των κοιλιακών που σημείωσα παραπάνω, καλή όμως διαμόρφωση των

ραχιαίων. Κρύσταλλο μαρμάρου εντόπιο κακής ποιότητας, περισσότερο λίθος.]

Δυο Κούροι από το Άκτιο στο Λούβρο (MNB 767 και 766) συνανήκουν στην εξελισσόμενη Ελλάδα και επαληθεύουν τη «διεθνή» φύση των εξελίξεων καθώς και καταδεικνύουν τις κατηγορίες υπό τις οποίες γίνεται η ουσιαστική κατανόησή τους. C. 580 π.Χ.

[Louvre, no. MNB 767: Pedley No. 17, Pl. 11a; Buschor Abb. 45, 46; Richter No. 40: Figs. 154-156; Alscher Abb. 25a - d. Πιθανώς Νάξιο μάρμαρο (Richter), πάντως, φαίνεται, μεγαλόκοκκο, νησιωτικό (Pedley).

Louvre, no. MNB 766: Pedley No. 18, Pl. 11b; Buschor Abb. 47, 48; Richter No. 74: Figs. 255-257. Πιθανότερο νησιωτικό μάρμαρο.]

Με τους Κούρους από το Άκτιο βρισκόμαστε στη σφαίρα επιρροής της Κορίνθου και στην Κορινθιακή πλαστική μιας εποχής ακμής για την πόλη, οικονομική, στρατιωτική και πολιτισμική μεγάλη δύναμη.

Αλλά στο ίδιο υφολογικό και μορφολογικό στερέωμα ανήκει και ο Κούρος της Θήρας (στο Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα, Νο. 8) που βρέθηκε απέναντι από τους τάφους σκαμμένους στον βράχο, στον Εξωμύτη. Νησιωτικό μάρμαρο. Εδώ απλά η ανωστική τάση, με ποιά, ήπια επιμήκυνση του κορμού, είναι ενεργώτερη, Κορινθιακά τω τρόπω.

[Richter No. 49 : Figs. 178 – 183; Buschor Abb. 79 – 80; Alscher II, Abb. 28a – f].

Κορινθιακή και Νάξια πλαστουργία ακολουθούν τον Δωρικό Ρυθμό μες τρεις βασικές παραλλαγές. Πρώτον χαλαρώνεται η σαφής ανάπτυξη και οριοθέτηση των μελών και μυϊκών όγκων σε διακεκριμένα μεγέθη με την υιοθέτηση τεχνοτροπίας μαλακών μεταβάσεων από όγκο σε όγκο και αποκατάστασης ενός μυϊκού συνεχούς. Δεύτερον οι μυϊκές μάζες γίνονται ελαστικότερες, χάνοντας τη σκληρή πυκνότητα της Αργειακής τεκτονικής χωρίς να εμπίπτουν στη μαλθακή πληθωρικότητα της Ανατολικοιωνικής τεχνοτροπίας

και μορφολογίας. Τρίτον, τονίζεται (κυρίως στον Κορινθιακό Ρυθμό) μια ανυψωτική τάση, ένα ανορθωτικό άνυσμα στη σωματική τεκτονική, αισθητό ιδίως στην επιμηκυντική δόμηση του κορμού που προέρχεται κατευθείαν από τη Σπαρτιατική, «φαλλική» σύλληψη της σωματικής μορφολογίας, καταφανή στον Κούρο της Φιγαλείας. Η τάση αυτή δεν είναι μόνιμο χαρακτηριστικό-κατηγορημα, εμφανίζεται εδώ κι εκεί, απουσιάζει ως σημαντικό φαινόμενο από τα Νάξια έργα, όπως και από τους Κορινθιακούς Κούρους του Ακτίου.

Η λεγόμενη λοιπόν Σχολή της Νάξου διαλύεται στα εξωνεωτερικά συνετέθη. Έργα με χαρακτηριστική συνάφεια που βρέθηκαν στη Νάξο από ντόπιο μάρμαρο και στο Πτώον από Βοιωτική πέτρα, στο Κορινθιακής επιρροής Άκτιο δε πάλι από νησιωτικό μάρμαρο, δείχνουν μια καλλιτεχνική τάση που τοπολογικά είναι «διεθνής», ποικίλεται κατά περίπτωση και κατανοείται βάσει των κυρίαρχων θεμελιωδών ρυθμών και των ουσιαστικών κατηγοριών τους.

Σε αντίστιξη προς την παραπάνω ευρεία ομάδα, και πριν προβούμε στην παράλληλη «διάλυση» της Παριανής Σχολής, θεωρητέα η Αττική πλαστική δημιουργία. Εκ πρώτης αρχής και σύστασής της διαδηλώνει ταυτόχρονα αφενός την ουσιώδη αναφορά της στο «νέο φαινόμενο» μνημειακής γλυπτικής (όπως αυτό κωδικοποιείται στον Απόλλωνα της Φιγαλείας), και αφετέρου την επικράτηση μιας τροποποιητικής αρχής μεγάλου βεληνεκούς. Ο κορμός Κούρου από το Σούνιο στην Αθήνα (Εθνικό Μουσείο Νο. 3645) συνδέει άμεσα την ομάδα του Σουνίου (στην οποία ανήκει και ο Κούρος της Ιεράς Πύλης και της Νέας Υόρκης) προς τον Κούρο της Φιγαλείας. Η ομάδα χρονολογείται προς το τέλος του 7ου αιώνα, c. 725-700 π.Χ.

[1] Κορμός No. 3645: Richter No. 3: Figs. 40-41; Buschor Abb. 54-55; Homann-Wedeking Abb. 38-39; A. Stewart, *Greek Sculpture*, Fig. 46; Matz Taf. 111.

2) Κούρος από Σούνιο στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών No. 2720: Richter No. 2: Figs. 33-39; Buschor Abb. 22-28; Homann-Wedeking Abb. 37; Alscher I, Taf. 69a-e; Stewart Figs. 44-45; Matz Taf. 105 – 110.

3) Κούρος της Νέας Υόρκης No. 32.11.1 (καταγράφεται ως μάλλον προερχόμενος από την Αττική, αλλά η συνάφεια είναι προφανής και εξειδικευμένη, άρα η καταγωγή είναι αναμφίλεκτος): Richter No. 1: Figs. 25-32, 60-62; Buschor Abb. 15-20; Homann-Wedeking Abb. 36; Alscher I, Taf. 68a-e; Stewart, Figs. 49-54; Matz Taf. 99 – 104.

4) Αριστουργηματική κεφαλή και χέρι από το Δίπυλο στο Αρχ. Μουσ. Αθ. Nos. 3372 και 3965: Richter No. 6: Figs. 50-53; 65-67; Buschor Abb. 11-14; Alscher I, Tafeln 67a-d; Stewart, Figs. 47-48; Matz Taf. 96 – 98.

5) Ο Κούρος της Ιεράς Πύλης από τον Κεραμεικό: W.-D. Niemeier, *Der Kuros von Heiligen Tor*, Abb. 28, 51-56. Συγκριτική παράθεση της Κεφαλής από το Δίπυλο (Abb. 57-59), του Κούρου της Νέας Υόρκης (Abb. 60-62), του Κούρου του Σουνίου (Abb. 64), αναλογίες στους Κούρους της Ιεράς Πύλης και της Νέας Υόρκης (Abb. 63)].

Η ομάδα των πρώιμων Αττικών Κούρων παράγεται από τον Κούρο της Φιγαλείας. Η χαρακτηριστική διαφορά είναι η παρουσία και δράση εξαρχής εδώ της Ιωνικής αρχής ενότητας της μορφής: μια εύλωτη, ρέουσα αλλά δυνατή περιγραμματική περάτωση του σώματος. Την ιδέα και πρακτική της αρχής αυτής οι Αττικοί τεχνίτες είχαν κερδίσει από τη δημιουργική και πρωτοποριακή ενασχόλησή τους με τη γραμμή ως ορίζουσα επιφάνειας (και άρα όγκου) στην αγγειογραφία της Γεωμετρικής Εποχής. Ιωνική είναι επίσης η διακοσμητική αρχή δόμησης παρά την τεκτονική μορφολογία. Π.χ. η γραμμική σήμανση των κοιλιακών και των μυών της πλάτης και

ραχιαίων. Η η σχηματοποίηση των αυτιών ως Ιωνικών κιονοκράνων. Η αντιπαραβολή του γόνατος των Αττικών Κούρων προς το γόνατο του Αργείτικου Κλέοβι και Βίωνα φανερώνει τη διαφορά διακοσμητικής σχηματοποίησης από ουσιώδη μορφολογία. Επί πλέον, ελλείπει από τους Αττικούς αυτούς Κούρους η πλησίτια κουρική ιδιότητα του πρωθήβη θεϊκού αρχετύπου: παρά την επιτεχνασμένη σχηματοποίηση πλούσιας χαίτης πίσω, δεν υπάρχουν κοτσίδες πλαισιούσες τον λαιμό και ερατά διακοσμώντας το στήθος εμπρός (όπως στον Κλέοβι και Βίωνα).

Το σημαντικό είναι ότι και οι δυο αυτές αρχές, ενεργές στην Αττική πρώιμη ομάδα, απουσιάζουν από την παράλληλη «Ιωνική», «Νάξια» πλαστική (με παρόντα μόνο στοιχεία διακοσμητικότητας, όπως η στεγοειδής περάτωση των άνω κοιλιακών), η οποία αντιθέτως συνοικειούται προς την Κορινθιακή και μια τάση της Βοιωτικής γλυπτικής. (Έχω αναλύσει σε άλλες μελέτες την «εκλεκτική» φύση της αρχαϊκής Βοιωτικής πλαστικής, ή μάλλον τη γόνιμη συνύπαρξη και αποδοχή εκεί διαφόρων συγχρόνων κατευθυντήριων ροπών μορφοποίησης του σώματος).

Ο Ιωνικός παράγων στη μνημειακή γλυπτική εκφράζεται πρώτιστα με την Αττική τέχνη. Η Αθήνα κινείται ιστορικοπολιτισμικά από το προδωρικό και Ιωνικό προς το Δωρικό, επιτυγχάνοντας την τελική σύνθεση στον Χρυσό Αιώνα. Αντιθέτως η Ναξιακή τέχνη εγγράφεται στη Δωρική κατεύθυνση, υιοθετώντας τροποποιήσεις που απαντούν και στην Κορινθιακή εκδοχή του Πελοποννησιακού Δωρικού.

Δυο είναι οι θεμελιώδεις αρχές μορφολογίας του σώματος.

Η δεύτερη συνιστά τον Ιωνικό ρυθμό πλαστικής. Μια ισχυρή, συνεχής, γλαφυρή γραμμή «δένει» περατώνουσα την δεσπόζουσα όψη του πράγματος, ως φαινομένου όντος.

Η πρώτη μορφοποιεί τον Δωρικό ρυθμό. Η αρχή αυτή ολοκληρώνει τα διαφοριζόμενα μέρη εις ενότητα όλου βάσει της αρμονίας οργανικών μελών. Ορισμένες σχέσεις μερών, ορισμένες αναλογίες τους, συνέχουν συν-αρμόζοντας τα μέλη εις ολοκληρία. Υπό την αρχή αυτή της τεκτονικής συγκρότησης του όλου, η τάση είναι εις ισχυρώς διαφοροποιούμενα μέρη ώστε να τονίζεται η συνεκτική δύναμη της αρμονίας μεταξύ τους. Με αυτήν την αισθητική απαίτηση ταίριαζε το Δωρικό ιδεώδες του εξαιρετικά γυμνασμένου σώματος αχθέντος εις τελειότητα ανάπτυξης εκάστης μυϊκής μάζας και εναρμονισμού μεταξύ τους. Παρόλο που αρχικά η τεκτονική διάρθρωση κατά την αρχή της αρμονίας δεν απέκλειε την ανυσματική άνωση (το πράγμα ίσταται όταν διεγείρεται προς τα άνω), με την πάροδο του χρόνου και την εμπέδωση του ουσιαστικού πυρήνα των αρχών, το Δωρικό έκλινε προς τον περιορισμό της φαινομένης άνωσης και στην απόλυτη ισορροπία βαρύτητας και διέγερσης στο ίστασθαι του όντος. Αυτό δείχνει ο Δωρικός κίων σε αντίθεση προς τον ανωστικό Ιωνικό. Και σε αυτό συνίστατο η περιβόητη «τετραγωνικότητα» της σωματοδομής στο καθιερωμένο Δωρικό ύφος πλαστικής. Αυτό έγινε με την επικράτηση του Αργείου επί του Κορινθιακού Δωρικού της πρωτοαρχαϊκής περιόδου.

Ο Κούρος της Φιγαλείας περιλαμβάνει εν δυνάμει όλες τις αρχές της Ελληνικής πλαστικής υπό τη Δωρική μορφολογία του γυμνασμένου σώματος (πλατείς ώμοι, ισχυρά ανεπτυγμένο στήθος, εσφαιρωμένοι γλουτοί, μυώδεις μηροί και διογκωμένες κνήμες). Υπονοείται, χωρίς να προφαίνεται, και κάποια νοητή περατούσα

συνεχής περιγραφή του σώματος Ιωνιστί. Ο Δωρικός ρυθμός εγκυμονεί (δυνάμει) και την Ιωνική αρχή – αλλά δεν την αφήνει να γεννηθεί (σαν τον Κρόνο). Η δε φαλλική διέγερση του σώματος εκφράζεται με τον υψιτενή κορμό και υψηλή στενή μέση, τους μακροκυλινδρικούς μηρούς. Το μέγα, γεμάτο, στιβαρό, πυκνομυϊκό στήθος, κατ' εξοχήν επίπεδο όψη, επι-φάνεια φανέρωσης, προοιμιάζει το Πολυκλείτειο χαρακτηριστικό στέρνο, αναφερόμενο ιδιαίτερος στην αρχαιότητα ως ίνδαλμα κάλλους.

Η Δωρική τοπολογία του γυμνασμένου σώματος συνάδει προς την αρχή της μετωπικότητας. Οι πλατείς ώμοι και η σφύζουσα ευρυστερνία διασπούν την κυλινδρικήτητα του κορμού και τον επιπεδίζουν. Τον κάνουν επι-φάνεια του όντος. Του παρέχουν δεσπόζουσα όψη. Πλάτη και οργώντες γλουτιαίοι δημιουργούν επίσης επιπεδική δομή του οπίσθιου μέρους, ώστε το σώμα δοκοποιείται εγκιβωτιζόμενο σε παραλληλεπίπεδο με στενές όψεις τις πλάγιες.

Μια σειρά πρώιμων προσπαθειών στη Νάξο δείχνουν εμφιλοχώρηση στην αρχή της κυλινδρικήτητας του κορμού, άρα αντίσταση στη Δωρική μετωπικότητα, στην αισθητική προβολή της Μεταφυσικής αρχής της Φανέρωσης. Χαρακτηριστική είναι σε αυτή την ομάδα η στενότητα των ώμων.

Πρωτίστως ο κολοσσιαίος Κούρος των Ναξίων του οποίου *disjecta membra* σώζονται επί πεδίου στη Δήλο δυο τεμάχια του κορμού, στο Μουσείο της Δήλου μέρος της αριστεράς χειρός, στο Βρετανικό Μουσείο μέρος του αριστερού ποδός, ενώ έχει μείνει και η βάση με επιγραφή

[τ]ο αFυτο λιθο εμι ανδριας και το σφέλας

(του αυτού λίθου εμί ανδριάς και το σφέλας = το άγαλμα και η βάση; Hansen, *op. cit.*, No. 401],

με υπερηφάνεια του τεχνίτη-καλλιτέχνη αναφέρεται ότι έγινε από μονόλιθο ο κολοσσός).

Μεταγενέστερη αρχαία επιγραφή καταγράφει ότι το άγαλμα είναι αφιέρωμα των Ναξίων.

[Pedley No.3, Plate 2b,c; Kokkorou-Alewrass K18 (Απόλλων), Abb. 35-36, Taf. 22-23; Buschor Abb. 29-30; Richter No. 15: Fig. 587-90; Matz Taf. 112 - 113].

Ο Κολοσσός ήταν τέσσερις φορές το φυσικό μέγεθος. Οπές στον κορμό ψηλά στο στήθος και στην μέση δείχνουν την ύπαρξη χάλκινων προσαρτήσεων - κοτσίδες κόμης και ζώνης. Τα χέρια ήσαν κεκαμμένα στους αγκώνες, προτεινόμενα εμπρός (όπως στον ατελείωτο κολοσσό, 10.45 m ύψος, πενταπλούς το φυσικό μέγεθος, που κείται επιτόπου στον τόπο λατόμευσής του, Kokkorou-Alewrass K60, Abb. 50-52, Taf. 31-33). Πιθανώς κρατούσε τόξο στην δεξιά και Χάριτες στην αριστερά παρομοίως προς το πρωτουργό ιερατικό είδωλο του Απόλλωνα από τους Τεκταίο και Αγγελίωνα (cf. J. Overbeck, *Die antiken Schriftquellen zur Geschichte der bildenden Künste bei den Griechen*, Nos. 334-337).

Ο κολοσσός της Δήλου (χρήσιμη συγκριτική σχηματική συμπαράταξη των πλείστων σωζομένων Κούρων κατ' αναλογία του ύψους των παρέχει ο Stewart, *op.cit.*, Fig. 43, όπου ο Δήλιος των Ναξίων πυργούται υπέρ πάντας με μεγάλη διαφορά, 2 ½ φορές τον κολοσσό του Σουνίου), χρονολογούμενος προς ή κατά το μέσο του 7ου αιώνα π.Χ., αντιστοιχεί προς τον Απόλλωνα της Φιγαλείας, δεκαετία ίσως μεταγενέστερό του. Αλλά στον Δήλιο η μετωπικότητα δεν υφίσταται, αντιθέτως η σύλληψη του κορμού είναι περιφερής, συνειλημμένη σε 360°, με ισότιμες τις διάφορες όψεις του. Διάρθρωση μυϊκών μελών είναι επίσης ανύπαρκτη, στοιχειώδεις γραμμικές χαρακώσεις δηλώνουν τις ωμοπλάτες, ενώ το στέρνο είναι απολύτως αδιαφόριστο και αδιάφορο.

Συναντούμε εδώ την αναμενόμενη κάπου στον Ιωνικό χώρο αντίδραση στον Δωρικό συναγερμό. Η αντίσταση δεν είχε ζωή και μέλλον. Το Δωρικό πνεύμα, όπως οι χρυσές ορδές του Πρωθήβη παίζοντας τα πεπρωμένα του Χρόνου, συνέτριβε ως καταιγίδα ό,τι δεν το ερωτεύετο πνέον κεχαριτωμένα.

Στα μέσα του 7ου αιώνα η νεοτευχθείσα μνημειακή γλυπτική δίνει το Δωρικό της αρχέτυπο με τον Απόλλωνα της Φιγαλείας. Η Ιωνική αντίδραση επιχειρεί υπερτέρηση με το κολοσσιαίο, όπως στην αρχιτεκτονική της Μ. Ασίας και της Σάμου.

(Ο Ναός του Ολυμπίου Διός όμως, συλληφθείς αρχικά ως Ιωνικός, με διαστάσεις στυλοβάτη 42.90 X 107.70 m, περίπου όπως το Αρτεμίσιο της Εφέσου και το Ηραίο της Σάμου, παρέμεινε ανά τους αιώνες ατελής και ανολοκλήρωτος. Το αίσθημα του Δωρικού δεν συνάδει προς το υπερμέγεθες).

Η σύγκρουση ήταν άνιση. Το Δωρικό εύκολα κατίσχυσε. Η ερωτική Δύναμις του Κάλλους είναι ανυπέρβλητη αφ' ότου μάλιστα το κάλλος πραγματωθεί πολιτισμικά.

Με την εξάλειψη της αντίστασης, η κατάσταση προς το τέλος του 7ου αιώνα καθίσταται φανερή με την ανάλυση που έκανα των δυο ρυθμών και των τριών τάσεων.

Το καθαρό Δωρικό πλαστικό αίσθημα αποκρυσταλλώνεται μορφολογικά με τους Αργείους Κλέοβι και Βίωνα στους Δελφούς. Το ερών το Δωρικό πνεύμα Ιωνικό δίνει την πρώιμη ομάδα των Αττικών Κούρων, το αντίστοιχο του συναγερμού των προδωρικών παραδόσεων μεγέθους επί Αιολοϊωνικού φυλετικού εδάφους εις δημιουργία της ηρωικής Επικής ποίησης. Τρίτη τέλος ροπή συνεστήθη επί Ναξιωτικού, Κορινθιακού και Βοιωτικού πεδίου κάποιου μαλακώματος της Δωρικής ποιιάς σκληρότητας στην αισθητική του σώματος, μιας χαρίεσσας

χαλάρωσης στην ασυμβίβαστη ακρίβεια της Δωρικής αρμονίας, μιας ελαστικοποίησης της πυκνής υφής των μυϊκών μελών και μιας έμφασης στη συνέχεια γραμμών και επιφανειών οριζουσών μορφές παρά στη χωριστή διάκριση πλήρους ανάπτυξης των μερών και στην αρμονική σύνθεσή τους εις απαρτισμό οργανικών ολοτήτων.

Χαρακτηριστικό δείγμα αυτής της τάσης, αν και μεταγενέστερο (προς τα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ.), είναι ο Νάξιος Κούρος στο Βερολίνο.

Ο σχεδόν αποκλειστικός, πάντως εμφατικός, τονισμός των αρχών του Ιωνικού Ρυθμού έδωσε την Ιωνική πλαστική (κυρίως ανατολικοαιγαιακή) των ύστερων αρχαϊκών χρόνων. Ενώ το Αττικό πνεύμα έρρεπε προς την ολοσχερώτερη σύνθεση της Δωρικής επιβολής επί Ιωνικού πεδίου. Αυτό ήταν το ίδιο έργο του, το οποίο τελεσφόρησε στον 5ο αιώνα π.Χ., στο χρυσό μεσημέρι του Ελληνισμού, όπως θα αναλύσω σε προσεχείς και μέλλουσες μελέτες [και πρόγευση έχει δοθεί σε προτετελεσμένες].